

к 14378

Ген. М. ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО

Чотар У. Г. А. Кочуржук

із Надвірної

Лицар Українського Залізного Хреста

IV S

904

1941

Ц 92
9119"

ГЕН. М. ОМЕЛЯНОВИЧ ПАВЛЕНКО

ЧОТАР У. Г. А. КОЧУРЖУК
із Надвірної

ЛИЦАР УКРАЇНСЬКОГО ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА

за Зимовий Похід (6. XII. 1919 — 6. V. 1920)

ПРАГА 1941

Накладом „Stilus“

ч. 14378

„НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА НАСТУП“ ч. 10

232651

Відбитка з часопису «Наступ»

Перший значок п. М Бутовича

Другий п. М. Битинського

334505

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186247379

К. Гусаченко К. 5.00

Knihtiskárna Jan Andreska vd., Praha XII., Bělehradská 10

НА УКРАЇНІ

в р. р. 1919 – 20

ЗАМІСЦЬ ПЕРЕДМОВИ.

В наступній статті — спогаді Автор підносить важливе питання, а саме: він акцентує ролю молодих старшин, що їм долею судитиметься стати у війні близько-близько до начальника.

Таких посад у військовому артанізмі є немало: вони, так сказати б, домальовують саму постать начальника, бо власне через них дискретним флюїдом — від центра до периферії й навпаки — переходить багато дечого, що його суворі військова карність не припускає шляхом формальним переходити.

Сказане автор ілюструє конкретним прикладом з життя молодого старшини, що в добрі й злі часи (1919—1920) ніколи не покидає свого начальника, а врешті платить за посвятне відношення до своїх повинностей молодечим життям.

Відзнака Українського Залізного Хреста та глибокий піетизм, з яким автор передає українській молоді оповідання про чотаря Кочуржука з Надвірної, що впав в бою за національну справу — хай буде знаком глибокої пошани до цього Героя!

Свою статтю-спомин автор присвячує Українській Молоді, що завжди відзначалося добрими прикметами.

Присвячую Українській Молоді

— автор.

Хто хоч раз замислився **над ролею ближчого оточення начальника**, той зрозуміє його радість, коли йому пощастить здобути для свого довкілля шляхетну постать і навпаки — його біль, коли смерть, що не оминає й штабних захоронків, таку постать від нього забирає!

Не всі розуміють **завдання** тих старшин, — часто переважно молодь, — що їм вільно бачити свого патрона »і в чорному, і в білому«, зносити його нерви, а часом і примхи, та **які мусять бути на височині вимог од них**, а головне вміти пристосуватись у тій живій рямці, що **домальовує кожну командну постать**. Часто-густо ця молодь складає з себе середовище, через пори якого до начальника протискується, знаходить цілющий контакт, все ображене життям, а іноді і сваволею сильнішого, людини злої волі, — а де їх немає?

Там, де начальник не зуміє поставити навколо себе отаку живу загороду, там усі дані для повстання нездорової атмосфери анонімів!

Складне це питання — аноніми!

З них користали і такі великі знавці військового життя — як ген. М. Драгомирів!

Дивно припускати, що цей генерал, який увесь час клав моральний момент в основу воєнної справи, міг не завважати розкладової ролі анонімів та не йшов за тим французьким журналістом, що на запит читачів, що робити з анонімами, відповів: »Беріть приклад із мене — я рішуче й без усякого жалю кидаю їх до свого коша для всілякого сміття«.

Думається, що властивим рятунковим засобом у цій справі для начальника є саме приписане йому в законі **ближче оточення**, й горе, якщо воно не на своєму місці, — чи внаслідок невідповідного добору, чи взагалі хворої штабової атмосфери та недогляду самого начальника!

Був і я не раз караний за недбалий добір близьких помічних сил, функції яких ніде не регламентовано, але які все дуже і дуже важні.

Хочу на позитивних моментах це ілюструвати. Командування УГА, Запорозжцями, а пізніше армією в Зимовому Поході та в році 1920. дало мені досить прикладів.

* * *

У своїй праці **»Українсько-польська війна«** я писав, яких турбот коштувало мені формування штабу взагалі, а зокрема мого ближчого оточення, хоч мої побажання були аж занадто скромні. Не ходило мені ані про штаб-старшину для доручення, а тим більше про генерала, — хотілося б мати бодай одного молодого старши-

ну, що зрозумів би той невимовний тягар, який все лежить на раменах старшого начальника й **віддав би всього себе йому — не тільки з мотивів службової підлеглості, а з інших, вищих, шляхотних.**

Одного дня — не памятаю точно дати, — певно, це було вже по кульмінаційних подіях на галицько-польському фронті, бо ми ще тоді посідали свої найбільші територіяльні осягнення, — начальник штабу вперше представив мені **чотаря Кочуржука.** Здається, за нього ще примовляв і наш армійський правник.

Невеличкий, хлопчина з обличчя, з іскристими сірими очима, акуратний щодо уніформи, — він одразу викликав до себе у всіх **симпатію.** Мені чомусь здавалося навіть, що Кочуржука я десь уже й передтим бачив (сугестія власного ідеалу).

Рапорт старшини... два-три, більше із формальности, мої службові запити... і справа була вирішена: — чотар Кочуржук з Надвірної (вихованець проф. Сабата) мав наступити свою нову посаду.

Не знаю, що подумав собі Кочуржук, і які в нього запали перші вражіння від нашої зустрічі, бо, як відомо, перші вражіння найсильніші, і часто бувають цінні.

Що ж до мене, то я, як тепер, — пригадую собі, — так сформулював свою думку: »Гарний і вихований...«, а потім: »Невже ж і цей заведе, зловжис довір'ям, а потім поженеться за деше-

вою популярністю (мовляв, я теж щось знаю!..), зрадить деталі на око маловажні, але для злих людей вистарчаючі...» (читайте спомини др. Ш.).

Я рішуче відкинув від себе непрохану думку: »Ні, не зраджують такі очі, світлі, прозорі, ще повні віри в життя і людей«. Загалом все свідчило про те, що вибір був щасливий. Цієї самої думки був і начальник штабу.

Про перші стики в моїй пам'яті не лишилось жадних слідів, бо тоді, — як знаємо, — було багато іншого, що носило характер фатальності. Світ був проти нас, а світом тоді була всемогуча Антанта.

* * *

Нашому загалові картина весняних подій з 1919. р. відома, — під натиском ворогів обидві Українські Армії (зрештою це було на початку квітня) збилися на невеличкому просторі кількох десятків кілометрів, в кутку, що його творили Дністер і Збруч.

Подав і я, правда конспектово, у своїх спогадах, за яких саме обставин розпочалася (7-го травня) наша, саме наша, офензива на Чортків і наступ далі.

Ці всі події були надто сильні, затягували вони до своєї орбіти все наше персональне фізичне й духове життя, і я зовсім не памятаю навіть, чи був тоді при мені чотар Кочуржук. Але його фігура — мов жива, встає передо мною вже по моїй димісії. Кочуржук переживав

її куди тяжче за мене, бо мої принципіальні позиції були для нього мало зрозумілі. Він усе кудись бігав, про щось клопотався, завжди приходив із купою всіляких відомостей про те, що діялося в армії, в тилу...

Іноді я бачив, як він, увесь червоний, очевидно від внутрішнього хвилювання, приходив засмучений додому, і тоді від нього тяжко було щось видобути.

Так минали тижні.

Від різних пропозицій, що їх робили мені в той час, я відмовлявся, — вони не відповідали моїм інтенціям, і цей стан часово «безробітного» генерала найбільше відбивався на моїм оточенні, що на тоді звелося на чотаря Кочуржука, стрільця-джуру і кучера. Я відчував, що вони вже почали буркотати на адресу моєї неговірливости. Але все має свій кінець.

Моє призначення спочатку **чільною особою делегації для переговорів із денікінцями,***) а пізніше трохи згодом до **Запорізької Групи**, вводять і мене, а разом й Кочуржука знов у заверюху нових подій, що швидко затушовують минуле, повне і світлих і сумних моментів.

Події знову несуться, як у калейдоскопі, але я вже не сам — біля мене група вірних, відданих до самозабуття людей — поруч із Кочуржуком стає друга постать — сотн. Миколаєнко з Катеринославщини, потім і вся стар-

*) Гляди мої спомини „Переговори і війна з Добровольчою Російською армією“, Прага 1940.

шина конвою, — земля їм хай буде пером, здається, з них мало хто є в живих.

Де кінчався я, де починалися вони — було вже сказати тяжко: мої успіхи стають їхніми, а негоди переживаємо разом.

Мій чотар у цій групі близьких мені людей, а може й на все Запоріжжя був лише один з галичан, але він дуже швидко знайшов свою позицію. Був як у себе... І не перебільшу, коли скажу, що своїм тактом, скромністю, манерою триматися гідно по військовому, завоював до себе не лише повагу, але й симпатію, що в його позиції все грала свою роль. (Сьогодні це вже звучить парадоксом, але тоді »Збруч« мав глибокі коріння).

* * *

Не буду тут пригадувати всіх тих обставин, за яких почався **Зимовий Похід** Української Армії, — вони записані теж і в моїй праці, що вийшла під тим самим заголовком.*) Там само на своєму місці я докладно зазначив, що весь штаб моєї Запорізької групи був перед самим початком походу захоплений поляками, через що я був позбавлений як апарату команди, так і персонального оточення, а навіть найпотрібніших річей, — ситуація не з приємних!

І ось, коли ми вже вийшли із того зачарованого кола, що ним були оточили нас наші вороги та замаршували до Липовця, — я ломив

*) „Зимовий Похід“, Прага 1940.

собої голову над тим, як то я здобудусь бодай на найважлише.

Аж раз мене сповістили — що хтось у колоні бачив уже чотаря **Кочуржука**. Справді незабаром він став передомною зі своєю характеристичною галицькою виправкою для рапорту, зголосився, що прибув із моїм екіпажем і всіми річани.

Нема сумніву, що Кочуржук мав усі формальні підстави залишитися при захопленому поляками штабі Запоріжців — однак бачимо, що він уважав за свій обов'язок **зробити спробу** й видістатись із рук ворогів та відшукати свого командира. Це йому пощастило, але заплатив він за це надто дорого — він перестудився.

Час був такий, що властиво абсолютно здорових тоді між нами й не було, — безпереривні марші за крайнє неприязних атмосферичних обставин були нестерпні. Зверху — мокро, сніг, під ногами — глибоке волинське болото, в якому грузли коні, люди, вози аж по саму ступицю. Найсильніші натури не встоювалися. Наш габор нагадував собою скорше мішанину тіней, а не справжнє військо. Чуйність у такому положенні якось притуплюється, кожний потопає в самому собі. Тому хворобу Кочуржука завважили пізно, а сам він певно соромливо бадьорився, а завваживши, одне що ми могли зробити — лишити його тимчасом у якогось пан-отця. На жаль, це був перший випадок в штабі, (бо був

тільки початок походу) й Кочуржук поставився до цього з великим застереженням.

Умовити Кочуржука залишитись не було діло таке легке. Ввесь уже в гарячці — він усе доводив, що це, мовляв, перейде, що він добре загорнеться ковдрою, вилежиться на мойому возі... і все буде гаразд. — А тут, як на добре, й батюшці й матушці, в яких я ночував, він дуже **полюбився**, й вони обіцяли нам за ним добре доглядати.

Нарешті, довелося прямо дати йому розказ. Я бачив, як мій гострий і безапеляційний наказ його і збентежив, а водночас і обезкуражив. Він йому підпав, але з докором в очах. При ньому ми залишили козака для догляду та в премію пан-отцеві за турботи — мішок цукру, — це пізніше усталилося, як правило, бо грошей ми мали обмаль.

* * *

Колона потягнулася дальше... Коли ж ми в березні з **Полтавщини знову вертали на Уманьщину**, а звідтам на Гайворонщину, й коли до нас в березні багато прилучалося видужалих одсталих, — повернувся до нас і козак, що його були залишили з Кочуржуком.

— А де ж чотар? — питаю.

Сумну я дістав від нього відповідь.

...Як тільки останні вози нашої колони покинули місце постою, **чотар Кочуржук** не міг собі знайти місця — він усе доводив пан-отцеві,

що мусить обов'язково їхати, бо, мовляв, ніхто крім нього не зуміє так докладно виконувати приписані йому функції, а **зрештою ж можуть надійти й поляки**; в цьому він мав рацію, бо кордон не був так далеко. Розпалений мозок Кочуржука малював йому картину ширшої польської інвазії на Україну. Ні резони пан-отця, ні благання попаді не мали на нього впливу. Він хвилювався й казав, що коли не буде возу, то він піде пішки, а колону все ж дожене. — Зрештою всі разом — і джура, і пан-отець — заспокоювали його, запевнювали, що тут йому буде добре, — ніхто його в них не знайде, що буде він у них за їх сина, — а там, глянь, надійде й весна, прийдуть ізнову козаки, й він прилучиться знову до них... Всі докази були даремні. Джура мусів піти в село й дістати якогось занедбаного воза, бо все добре пішло вже з армією. Дуже нерадо загорнули господарі старшину в ковдри, обклали соломою — бо було люто. Привязали до возу мішок із цукром і виправили з добрим словом у дорогу.

Не довга була ця подорож. Чотар усе підгоняв візника, намовляв його дігнати колону, але нас відділяв уже південний шлях. Заморена конячина... бездоріжжя... Кочуржук злостився на все і вся. Тим же часом помалу став тратити свідомість, і джура зрозумів, що старшина дуже хворий.

Близько було невелике село з маленькою церковкою. Куди з хворим, як не до пан-отця?

І знову візок опинився на подвірі священика. Бідненька то була парохія. Але пан-отець прийняв, не відмовив...

Джура був добрий козак, і не міг спокійно оповідати, як молодий, сильний організм Кочуржука боровся з лютою конечністю. Хвили свідомости рідко западали. **Весь час у передсмертному вогні Кочуржук бореться з ворогами України**, часом переплітаючи образи теперішности з минулим з італійського фронту, про що він так часто й радо мені у вільні хвилини оповідав.

За світлих проблесків джуру закидував питаннями, де армія, що чути про генерала, де денікінці, поляки. Джура не міг задовольнити всіх його запитань. Вже знервований Кочуржук ізнову тратив притомність і виображав сам собі фантастичні відповіді. Часом схоплювався, кидався одягатись. Тяжко було знову покласти його до ліжка.

Двадцять днів, двадцять довгих днів ішла страшна боротьба... Прокинувся він якось, і це було востаннє. За хвиль останньої свідомости чотар Кочуржук наказав джурі, щоб той його прибрав у чисту сорочку та щоб він вітав усіх нас, бо ми йому такі близькі, як і його рідний дядько з Надвірної, дуже поважаний в Галичині гімназіяльний професор...

З тяжким серцем вислухали ми трагічне оповідання. Сумно було, дуже сумно, але це була **жертва на олтар високої національної Ідеї.**

*

Чотаря Кочуржука поховали добрі руки. Його могила, — це одна з тих шляхотних могил, що довго будуть свідчити та вказувати на шлях Зимового Походу.

В штабі не забували чотаря Кочуржука з Надвірної й довго згадували, а коли учасники Зимового Походу одержували »Залізного Хреста«, то не забули й ЧОТАРЯ КОЧУРЖУКА З НАДВІРНОЇ...

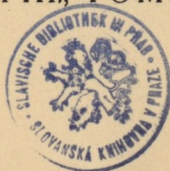
КНИГИ

ген. М. ОМЕЛЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКА.

1. Українсько-Польська війна 1918—1919. Прага, 1929, 4°, ст. 72.
2. Спомини. Львів—Тернопіль, 1930, 8°, ст. 64.
3. Переговори в Добрармію. Львів, 1930, 8°, ст. 16.
4. Семінар резервового старшини в тезах, таблицях і схемах. Зош. 1—7, Прага, 1933—34, 4°.
5. Зимовий Похід. Каліш, 1934, 8°, ст. 192, 19 схем і 5 світлин.
6. „Військовий старшина“. Шлях до вихови військової еліти. Видання Воєн.-Наукового Т-ва. — Прага, 1932, 4°, ст. 32.
7. На Україні 1917—1918. Прага, 1935, 8°, ст. 72.
8. *Der Winterfeldzug der ukrainischen Armee im Hinterland des Feindes.* Prag, 1940, 8°, st. 50.
9. Битва народів у Фляндрії. Прага, 1940, 8°, ст. 16, схеми.
10. Обучение молодых солдат, старослужащих и запасных. 1905.
11. Тактическая подготовка унтер-офицеров. 1907.
12. Конспект устава полевой службы. 1908.
13. Программа для боевой подготовки молодых офицеров. 1914.
14. На Україні в р. 1919. Прага, 1940, 8°, ст. 100.

Статті в журналах й газетах (Кал. „Дніпро“, „Діло“, „Запорожець“, „Нація в поході“ й інш. . . .) на воєнно-технічні й історичні теми.

ПРАГА XI, ТОМКОВА 8.

4. III. 1941

Замовляти можна :

PRAHA XI., TOMKOVA č. 8.

Ген. М. ОМЕЛЈАНОВИЋ - PAVLENKO

або

„PROBOJEM“, PRAHA XIV.-65, schr. 3.

Продовжене видання Комітету.

Видавець „Stilus“.

Erweiterte Ausgabe des Komitees.

Verleger „Stilus“

1941.